

למעשה

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

וכי ההבדל בין יעקב אבינו לעשו הוא רק במה שעשו היה איש שדה

"ויהי עשיו איש יודע ציד איש שדה, ויעקב איש תם יושב אוהלים" (כד, כז)

כתב הרב יעקב ישראל ביפוס שליט"א בספרו ילקוט יוסף לקח (עמי קפה) אמנם רש"י מביא את דברי מדרש תנחומא המבאר "איש ציד" – שיודע לצוד את אביו בפיו וכו'. אבל בפשטות, אומר הגר"ז אפשטיין זצ"ל בספרו "הערות", אין מקרא יוצא מידי פשוטו, והכוונה היא שעשיו אהב לצוד חיות ועופות. ויש להתבונן בדבר, איזו הגדרה יש כאן על מהותו ואישיותו של עשיו? בשלמא יושב אהלים" האמור ביעקב, מעלה על נס את דבקותו בתורה ה', אבל מה אפשר למצוא ב"איש ציד איש שדה"?

האמת היא ששתי הגדרות אלו מעמידות את יעקב ואת עשיו זה מול זה, ומתוכן אפשר גם ללמוד על ההבדל התהומי שבין בן תורה לבין מי שאין התורה עיקר חפצו ועסקו.

ישנם בני אדם המגדלים בביתם בעלי חיים, כלבים, דגים או ציפורים. העיסוק בעלי החיים מראה כי המתעסק בהם חש בהלל ריק בפנימיותו, ואותו הוא מבקש למלא על ידי גידול בעלי חיים. לעומתו, בן תורה שיש לו טעם בלימוד התורה, לעולם לא יחוש צורך למלא את פנימיותו בדברים אחרים, כי כל חסרון שיהיה לו בפנימיות הלב, יתמלא על ידי התורה. זהו מה שנאמר (תהלים קיט): "לולי תורתך שעשועי או אבדתי בעניי". כלומר, בוודאי ישנם מצבים של תחושת "עניי" אצל כל אדם, אבל האהבה והשעשועים בתורה מסלקות תחושה זו.

זהו עניין יעקב ועשיו. מציאותו ומהותו של יעקב היא "איש תם", דהיינו שלם בלי שום חסרון. אהבתו לתורה ולה' יתברך ממלאת בכל עת את כל חללי לבו, ואינה מותירה מקום לתחושת ריקנות כל שהיא. אבל עשיו היה "איש ציד", הוא חש תמיד בצורך לבקש משהו חיצוני שימלא את החלל בפנימיותו. את החסרון הזה היה ממלא על ידי התעסקותו בציד חיות ועופות. זוהי הגדרה אחת המבחינה היטב בהבדל שבין יעקב ועשיו – עשיו נזקק להיות "איש ציד", וליעקב אין כל צורך בזה!

התואר "איש שדה המיוחס גם כן לעשיו, מוליך אותנו אל ההגדרה הנוספת במהותו. הוא אינו קשור לבית המדרש, ייתכן שהוא יושב ולומד, ואולי אפילו בחברותא עם יעקב, אבל הוא "איש שדה" בכל עת. בכל פעם שמתהווה קושי מסויים או כשהוא ניצב בפני נסיון כל שהוא, הוא נושא את רגליו החוצה אל השדה. שם הוא מוצא פורקן לנפשו, שם הוא משלים את מה שחסר לו על ידי ציד וכדומה.

יעקב שונה ממנו בתכלית. כל הווייתו ומציאותו היא – "יושב אהלים", שם מקום קביעותו. אל בית המדרש הוא קשור בכל נימי נפשו ואינו זו משם. הוא אינו תר אחר מקומות אחרים וזרים כדי למצוא מנוח למבוקשו הפנימי. את ישותו הוא ממלא בין כתלי בית המדרש כשהוא רכון מעל דפי הגמרא בעיון רב בדברי הראשונים והאחרונים. את נפשו הוא מזין בדברי עצה ונחמה של ספרי המוסר והיראה, שבהם הוא הוגה עד שהוא זוכה ומוצא פתרון, עצה ותשובה לבעיות הזמן המתחדשות עליו.

זהו יעקב וזהו עשיו. זוהי דמות דיוקנם של חובשי בית המדרש המאושרים, כשמולם מתוארים כאן יושבי קרנות - המון העם אנשי הצייד והשדה. יהי חלקנו עם יושבי אהלים - אהלה של תורה.

המשך בעמוד הבא

הרב עובדיה דהן שליט"א

יו"ר המועצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות – "בית יוסף" קרית פוניבו

"ויתרוצצו הבנים בקרבה" (כ"ה - כ"ב) בספר "מעין השבוע" לרבי שלום מאיר וואלך מובאת שאלה שישאל רבי יהושע מבעלו, מה היה הספק של רבקה שהלכה לבית מדרשם של שם ועבר, הרי לכאורה התשובה שיש לה תאומים היא תשובה פשוטה, שהרי כשעברה ליד בית מדרשו של שם, רצה יעקב לצאת, וכשעברה ליד בית עבודה זרה, עשיו רצה לצאת, והבינה גם שהאחד טוב והשני רע, האחד צדיק והשני רשע. וכבר היו דברים מעולם, קין והבל, שם וחם, יצחק וישמעאל, וגם לבן ורבקה, כולם אחים שהאחד טוב והשני רע, מה ביקשה אפוא לשמוע בנבואה, על מה הלכה לדרוש את השם? ותירץ, כל זה נכון היה אילו היה זה הריון טבעי, או אז יתכן שבן אחד דומה להוריו הקדושים, והשני דומה לאחי האם, כרוב הבנים, אבל הרי רבקה עקרה היתה, ולא נפקדה אלא בתפילה ובעתירה, והתפילה שינתה את טבעה כעֵרָר (קלשון) המהפך את התבואה. ועל זה התפלאה, אם הריון זה הוא תוצאת התפילה, הרי יודעת היא שלא התפללה לבן שיפרכס לצאת לבתי עבודה זרה חלילה! וא"כ כיצד קרה שתפלתם לבן קדוש שירבה כבוד שמים בעולם וימשיך מורשת אבותיו הצמיחה גם בן רשע. והתשובה, דווקא משום כך נולד עמו גם היפוכו המוחלט, עשו הרשע, כי "לאום מלאום יאמץ", רק אם יהיה עשיו כנגדו, ויארוב לכל נקודות החולשה, ואפשרויות הקטרוג, יאלץ את יעקב להיות מושלם ולהסתייג מהשפעתו, רק אז יוכל יעקב להגיע לשיאו, למצות את כישוריו ויכולתו. הידיעה שעשו אורב בשדה, תכריח אותו להיסגר באוהל, להיטמן בישיבת עבר עד שיבוא שלם מכל צד ויקרא שמו ישראל! (מדרשן ביתך)

חדש ניתן לשמוע את שיעורי הרב פנחס זרביב שליט"א בקול הלשון 0722741111

המשך מעמוד קודם

בהיכלי הישיבות מתגלגל סיפור, שגם אם הוא דמיוני, הוא משקף מציאות אמיתית בדרך של משל ונמשל.

יושבים שני בחורים בתוך בית מדרש גועש ורועש, הסוגיא הנלמדת: "לימא מתניתין דלא כבן ננס" (בבא מציעא ב:). שעה ארוכה נלמדים דברי הגמרא, רש"י תוספות והראשונים, קושיות נערמות ותירוצים עולים ויורדים. האחד מהשניים תוהר לרדת לעמקם של דברים, ואילו החברותא כבר התעייף. מדי פעם הוא מנסה להביע את ה"שובע" מהעיון בסוגיא זו, כשהוא משגר לעבר חברו את המלים "מה כבר יצא לך בחיים מהידיעה אם המשנה כן כבן ננס או לא?"

בינתיים הוא שולח מבט של שעמום לכל עבר, והחברותא ממשיך לעמול. הוא קם ממקומו וחוזר על שאלתו: "מה כבר יצא לך מזה בחיים?" התשובה: אגלי זיעה נוטפים ונפש עמלה מתעקשת להבין. הוא יוצא החוצה לשאוף אויר צה, וכשהוא חוזר עדיין לא נשתנתה התמונה. והוא שב ושואל את שאלתו, ומצפה לנטישת הסוגיא בקוצר רוח שאין להסתירו.

חלפו שנים. באולם מהודר מתכנסים נדיבי עם ל"דינר" המוקדש להתרמה עבור אחד ממוסדות התורה. הכל מצפים לבואו של אורח הכבוד של הערב, ראש ישיבה מפורסם. בשעה המיועדת מגיע האורח, הכל קמים לכבודו, והוא תופס את מקומו ליד כותל המזרח. מלצר מיומן משלים את עריכת השולחנות, ובזריזות מופלאה הוא מציב בקבוקי משקה על השולחנות. בכך למעשה, מושלמת העריכה, הבקבוקים מוצבים במקומם המדוייק, באופן שמונון צבעי המשקאות השונים יוצרים מראה מרהיב.

לפתע... עוצר המלצר את מרוצתו, כאשר הוא מציב את אחד הבקבוקים האחרונים ליד ראש הישיבה. הוא עומד שם כמאובן, נראה שקרה לו משהו. הוא שולח מבט לעבר פני ראש הישיבה, וכאשר הוא מזהה את תווי פניו בוודאות, הוא נשאר עומד שם. בקושי רב הוא פותח את פיו ומפליט: "עכשיו אני מבין מה יצא לך מבירור הידיעה אם המשנה כבן ננס או לא".

יראת אלקים זה כל האדם

ויש להוסיף בזה מש"כ עוד בספר ילקוט לקח טוב חיים של תורה א (עמ' לד) הג"ר אלחנן וסרמן זצ"ל ביקר בגרמניה, שנים אחדות לפני השואה. איש עדיין לא שיער אז, מה עתידים בני העם הגרמני לעולל ליהודי אירופה. המדינה היתה מפותחת מאד מבחינה תרבותית וכלכלית, והיהודים חיו שם בתנאים טובים ויחסים עם הגרמנים היו מניחים את הדעת. במסגרת ביקורו שם, דרש ר' אלחנן בפני אברכים שלמדו בסמינר לרבנים.

בפתח דבריו הקשה: בפרשת "וירא" אנו קוראים שבתשובה לשאלת אבימלך מדוע אמר אברהם על שרה שהיא אחותו, השיב לו אברהם: "כי אמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי". ויש להבין, מה פשר ההדגשה "רק אין יראת אלקים במקום הזה"? לכאורה המלה "רק" נראית מיותרת.

ביישוב שאלה זו אמר ר' אלחנן שאברהם רצה לומר בזה לאבימלך: הנה ראיתי דברים יפים רבים במדינתך. המדינה מסודרת יפה, מבוססת מבחינה כלכלית, התושבים מתורבתים ומנומסים, לכאורה הכל טוב ויפה. אולם רק דבר אחד חסר כאן, הבחנתי שיראת שמים אין במקום הזה. לכן הבנתי שאני ואשתי נמצאים בסכנה גדולה. אם אש התאוה תבער בקרבו של אחד מאנשי מדינתך והוא יתעורר לחשוך לקחת את אשתי, אין שום סיבה שתעצור אותו מלעשות זאת. ואז הוא עלול להרוג אותי, ולקחת את אשתי. במצב כזה לא יועילו נימוסים ותרבויות, רק דבר אחד יכול לעצור את האדם במצב כזה - יראת שמים.

בדבריו התכוון ר' אלחנן לרמוז על הסכנה העלולה לצמוח מגרמניה, אף על פי שנחשבה באותה עת למדינה מפותחת ומסודרת, כאמור לעיל, תלמידי הסמינר לרבנים הופתעו לשמוע דברים קשים כל כך, והתקשו להאמין שמדובר בארצם הנאורה. אולם משחלפו שנים מועטות, התאמתו הדברים להפליא. המדינה המתורבתת הזאת הוציאה מקרבה בני בליעל, חיות טרף נוראות, אשר הרגו ללא רחם ששה מליון יהודים חפים מפשע. ר' אלחנן, בעיני הבדולה של גדול בתורה, ראה זאת. (הדברים מובאים מתוך ספר "אור אלחנן" ח"ב).

למדנו כאן יסוד גדול: יראת שמים היא המפתח לשליטת האדם על יצרו האפלים ועל תאוותיו. רק על ידי יראת שמים אפשר להגיע לאיפוק ולריסון, ולהמנע מלעשות את כל אשר מתחשק לאדם לעשות. ר' אלחנן וסרמן זצ"ל עצמו מרחיב את הדיבור בענין זה, ודבריו הובאו בספר "קובץ מאמרים" שבו נקבצו מאמריו. הוא פותח את דבריו שם בהגדרה חריפה מאד: יראת שמים אינה סתם תוספת מעלה באדם, אלא מי שיש בו יראת שמים הוא ראוי לתואר אדם, ומי שאין לו יראת שמים אינו אדם? נמחיש את דבריו על ידי דוגמא מעולם הצומח. לעצי פרי ולאילנות סרק ישנן תכונות רבות משותפות: הם נותנים צל, מייפים את הסביבה, אפשר לטפס עליהם ועוד. בכל זאת לעץ פרי יש מעלה שאין לאילן סרק - הוא גם נותן פירות. כל אחד מבין שהמעלה של נתינת פירות היא אינה "עוד מעלה" שיש לעץ זה, אלא היא כל מהותו. אילו לא היו עצי הפרי נותנים פירות, הם היו ממש אילני סרק. גם האדם יש לו תכונות ומעלות רבות, אך מעלת יראת שמים עולה על כולם. עם יראת שמים הוא אדם, ובלעדיה הוא אינו ראוי לתואר זה.

המקור להגדרה זו הינו פסוק מפורש: "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם" (סוף קהלת). הסברם של דברים, אומר ר' אלחנן, הוא על פי הזוהר על הפסוק "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". המלה "נעשה" אומרת דרשני: הרי הקב"ה ברא את הכל לבדו, מדוע אם כן נאמר כאן "נעשה בלשון רבים"? (עיין רש"י שם). אומר הזוהר הקדוש, שרצה הקב"ה שהאדם יהיה מורכב מכל בעלי החיים שבבריאה. לפיכך כאשר בא הי לברוא אותו, הוא קרא לכל הברואים ואמר לכל אחד מהם לתרום תכונה מתכונותיו לאדם. לכן נאמר "נעשה אדם", כי כולם היו שותפים בבריאתו.

נמצא, איפוא, שהאדם מורכב מטבעו של הארי ומתכונת הנמר וכן מכוונותיהם של כל החיות, הבהמות, העופות, השרצים והרמשים ועוד. לכאורה יש כאן חיה רעה נוראה, המוללת בתוכה את כל הטבעים הנוראים של החיות הרעות ביותר. ולא עוד אלא שליצייה המורכבת הזאת נוסף דבר שאינו נמצא אצל כל שאר בעלי החיים, דהיינו כח הדיבור, כאשר הכל מצטרף יחד, עלול היצור ששמו אדם לתכנן ולבצע את הדברים הנוראים ביותר.

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

נשאלת, איפוא, השאלה: מהי השלשלת שבה אפשר לקשור ולרסן את היצור הנורא הזה? כי אם היה טורפת אחת צריכים לקשור בשלשלאות של ברזל, כמה שלשלאות ידרשו כדי להשתלט על ה"חיה" הנוראה הזו? אומר ר' אלחנן: אמנם כן, כשברא הקב"ה את האדם הוא ברא בודאי גם את השלשלת לקושרו לכל יחריב את העולם, ומהי השלשלת הזו? יראת האלקים, אשר רק בכוחה לעצור את האדם לכלייה כחיה טורפת. זולתה אין כל אמצעי אחר לבלום את כח התאוה של האדם, המורכב מטבע כל בעלי החיים: גם אם אדם יהיה חכם גדול, לא תעמוד לו חכמתו כאשר יתקוף אותו היצר. עתה נבין היטב את דברי אברהם אבינו: "רק אין יראת אלקים במקום הזה - והרגוני על דבר אשתי".

מה מאושרים אנו שזכינו להתחנך על ברכי התורה, חינוך המחדיר לאדם יראת שמים מילדותו. לא בכדי פותח הרמ"א את שולחן ערוך אורח חיים בדברי הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים": "שויתי ה' לנגדי תמיד" הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים. מהו הכלל המלווה את הצדיקים במשך כל ימי חייהם? "שויתי ה' לנגדי תמיד", וממשיך הרמב"ם: "כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כי ישיבתו ותנועותיו ועסקיו לפני המלך הגדול" - דבר טבעי ומוכן מאליהו, שהתנהגות האדם בעומדו לפני המלך, היא שונה מהתנהגותו כשהוא בביתו. "כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלוא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה מעשיו, כמו שנאמר יאם יסתור איש במסתרים ואני לא אראנו, נאום ה', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ה' יתברך ובושתו ממנו תמיד". עד כאן דבריו.

למדנו כאן על רגל אחת מהי יראת שמים, הידיעה שה' רואה את מעשינו והפחד והבושה ממנו יתברך. וזוהי אנו יכולים גם ללמוד כיצד רוכשים יראה, על ידי שינון מתמיד של הידיעה שה' רואה את מעשינו בכל עת. שינון ידיעה זו היא עבודה גדולה וקשה, כי האדם מטבעו פוחד רק מדברים שהוא רואה או שומע, אבל הידיעה שהי רואה אותו אין בה כדי להפחידו באופן טבעי.

דברים אלה אמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, כאשר בקשו ממנו ברכה לפני מותו.

בגמ' במסכת ברכות (כה): מסופר שהוא ברח אותם: ויהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם". שאלוהו תלמידיו: "רבינו, עד כאן? מפרש רש"י: בתמיהה, כלומר ולא יותר מבשר ודם! להם היה נראה שבנקל אפשר להגיע למדרגת מורא שמים שהיא כמורא בשר ודם. אבל ריב"ז השיב להם: "ולואי! תדעו - כשאדם עובר עבירה, אומר: הלואי שלא יראני אדם". כלומר, הלואי והיתה היראה שלנו מהי שווה לפחד מאדם. במציאות אנו רואים שאדם עובר עבירה ומתבונן מיד אם ראוהו בני אדם, בה בשעה שהקב"ה בודאי רואה אותו ועל כך אין הוא חושב כלל.

ידוע הסיפור אודות ה"חפץ חיים" שנסע פעם בעגלה. כאשר הבחין העגלון בערימת חציר המונחת באמצע שדה שבצד הדרך, עצר את העגלה וירד על מנת לקחת את החציר עבור סוסו. כאשר קרב אל הערימה והתכופף להרימה, קרא ה"חפץ חיים" לעברו: "רואים!". לשמע הקריאה נמלט העגלון על נפשו וחזר אל העגלה. כאשר הגיע אל העגלה, השקיף לעבר השדה וראה שהיא ריקה מאדם, ויצא לנסות מזלו שנית. ושוב קרא ה"חפץ חיים" "רואים!" כך חזר הדבר פעמים אחדות, עד שהעגלון התיאש ויצא לדרך מבלי לקחת את הערימה.

בדרך שאל העגלון את ה"חפץ חיים" כיצד הוא מסביר את העובדה שה"חפץ חיים" ראה שרואים אותו, ואילו הוא לא הבחין בשום אדם! אמר לו ה"חפץ חיים": גם אני לא ראיתי אדם, התכוונתי לומר לך שרואים אותך מן השמים.

תפקידנו הוא לעמוד תמיד על המשמר ולהכריז לעצמנו: "רואים" ככל שנצליח להסתגל למחשבה שהי "צופה ויודע סתרינו", כך תרבה יראת שמים שלנו. כאשר חיינו יהיו חיים שיש בהם יראת שמים, יהיה לנו כח לשלוט על יצרינו ולהתגבר על תאוותינו. או אז נהיה ראויים לתואר "אדם", כי יראת שמים זה כל האדם.

"בין אדם לחברו" ו"בין אדם למקום" קשורים זה בזה

ויש להוסיף בזה מש"כ עוד בספר ילקוט לקח טוב ויקרא (עמ' רמד)

ויצא בן אשה ישראלית וגו' (כד, י) "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת" וגו' (כד, יב-יז) ויוציאו את המקלל וגו' (כד, כג) מה ראתה התורה להפסיק באמצע פרשת המגדף להיכנס לדיני חבלה הקשה הגר"א בקשט זצ"ל בספרו "לב אהרן"? אלא, לימוד חשוב לימדנו כאן התורה. יש החושבים כי ניתן לחלק את התורה לענינים שבין אדם לענינים שבין אדם לחברו. נדמה להם - לאותם אנשים - שיכול אדם להיות רחוק מקיום חובתו שבין אדם למקום ואין בזה שום סתירה לנושא של בין אדם לחברו. מוכנים הם לקבל על עצמם את החוקים והמשפטים הנוגעים לנושאים חברתיים, להקפיד על נימוסים וגינונים ויחד עם זאת להיות כופרים בעיקר.

השקפתם זו טעות גדולה ביסודה. שכן כבר הורונו חז"ל: "הכופר בטובתו של חברו לסוף כופר בטובתו של מקום". אי הכרה בטובתו של חברו אינו ענין שבינו לחברו גרידא, כי אם מידה בכוחות הנפש. כשמידה זו משתרשת בקרבנו היא גורמת לכך שגם בטובתו של הקדוש ברוך הוא אינו מכיר.

וכן גם היפוכם של דברים. מי שאין לו אמונה בה' יתברך ואינו מכיר בטובתו השופעת בכל הבריאה, הרי הוא מנתק כמו-ידיו את השתייכותו לעולמו של הקדוש ברוך הוא - המאחד ומלכד את כל הבריאה וכל הברואים. הוא נתלש איפוא מן הבריאה ומצטמצם בתוך העולם הצר והקטן שנוצר במוחו ובמחשבתו הדלה.

זאת גילתה לנו כאן התורה; שאין להעלות על הדעת שאדם המסוגל לקבל את השם יוכל להיות שלם בחובות וההרגשות שבין אדם לחברו. בלי אמונה בהי עלול האדם להתדרדר תהומה? כבר נזכרנו לדעת כי אדם חסר אמונה הופך על ידי הנסיון הקל ביותר להיות חיה טורפת ומהווה סכנה של ממש לכל האנושות. כל תחומי הערכים וההרגשות שנוצרו מכח הבנתו - שלו, מיטשטשים ומתבטלים בהתנגשות הראשונה שבינו לחברו. האנוכיות של האדם מבכרת ומעדיפה את צרכיו הוא על פני כל אחד אחר. כי לכך כדי להשיג את שלו הוא עלול להפר את כל הכללים והנימוסים האנושיים, ללא שום רתיעה ונקיפת מצפון - זאת באה התורה ללמדנו בהפסיקה באמצע פרשת המקלל - שהוא מהענינים שבין אדם למקום - במקצת דינים שבין אדם לחברו ושוב חוזרת לפרשת המקלל. כל הרוצה להתעלות בהרגשות שבין אדם למקום, יתחיל בטיפוח הרגשת והכרת הטובה שבין אדם לחברו. מכאן יתחיל להכיר ולחוש בטובתו של מקום. כל התנכרות שבין אדם לחברו עלולה להביא לידי תוצאות מרחיקות לכת. בעינינו ראינו ממשלות שעליהם נאמר: "רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני". מצד אחד הן דוגלות בכל הגינונים והנימוסים ומדברות בגאווה על יצירת עולם חדש בתחום היחסים שבין אדם לחברו.

ומאידך גיסא רוממות בגרום - וחרכ פיפיות בידם.

כללו של דבר: "בין אדם למקום" ו"בין אדם לחברו" שנים שהם אחד הם ואין להבדיל ביניהם כלל. זהו כלל גדול בתורה. רק היודע ומבין "כי בצלם אלקים עשה את האדם" ורואה בחברו דמות דיוקנו של מעלה, רק הוא ישיג השלימות בשני הדברים גם יחד.

הרב חיים בן חמו שליט"א

"ויעתר יצחק לנוכח אשתו כי עקרה היא" (כ-ה - כא).

פירש רש"י – "ויעתר" – הרבה והפציר בתפילה. "ויעתר לו" – נתפצר ונתפיים ונתפתה לו.

שואלת הגמ' (יבמות סד.) א"ר יצחק מפני מה היו אבותינו עקרים? ומשיבה מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, מלמד אותנו רבי יצחק, שהתפילה אינה אמצעי להשגת דבר מה אלא מטרה בפני עצמה, ובגלל שהקב"ה מתאוה לתפילת הצדיקים, לכן את רצונם הוא ממלא רק לאחר שהם מתפללים, וכאשר אין להם רצון, הקב"ה עושה שיהיה להם רצון כמו שכתוב, "רצון ידאיו יעשה" ולאחר שמתפללים "ואת שוועתם ישמע וישמע".

המשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל היה רגיל לומר שטועים אלו החושבים שהתפילה היא סגולה להינצל מהצרות, אולם האמת היא שהתפילה הינה מטרה בפני עצמה, ופעמים בגלל שאדם לא מתפלל די הצורך באות גזירות חדשות לבקרים כדי לאלצו להתפלל מעומק הלב, ואם היה מתפלל כראוי קודם לכן, לא הייתה באה הצרה לעולם כלל.

לאור זאת יש לנו להבין, וכי בשביל שהקב"ה מתאוה לתפילתם של הצדיקים לכן הוא מייסר אותם? ועוד שהצדיקים בלאו הכי מתפללים גם בלי יסורים? ובכלל מהו סוד התפילה? מדוע הקב"ה כל כך מתאוה לתפילת בני האדם? שכן אם מידת הדין תובעת ענישה על פי הדין, איך התפילה יכולה לשנות זאת? וכן למה צריך להתפלל, וכי הקב"ה שהוא בוחן ליבות וכליות וידוע מה אנו צריכים, זקוק למוצא פינו?

ואם ביצחק עסקינו, הרי כבר הבטיח הקב"ה לאברהם ואמר לו (כא, יב) **"כי ביצחק יקרא לך זרע"** כיצד אם כן נענה יצחק רק מכוח התפילה כמוש"כ "ויעתר" – שהרבה והפציר בתפילה? ורק אחר"כ נתרצה הקב"ה.

אלא כותב רבינו ירוחם ממיר, חוק חקק הקב"ה בבריאה, שאי אפשר לקבל בעולם הזה כלום ללא תפילה, וגם כאשר יש הבטחה, וכפי שיפורט להלן.

נקדים כי חומש בראשית על חמישים הפרקים שבו, מכיל בתוכו רק 3 מצוות, אך הוא מלא וגדוש ביסודות נעלים וחשובים, שהם הבסיס עליהם נבנית קומתו הרוחנית של האדם, כדוגמת אמונה, ביטחון, השגחה פרטית ועוד, אחד היסודות שבנוסף עליהם עומד העולם, היא התפילה כמובא במשנה (אבות א-א) "על שלושה דברים העולם עומד על התורה, על העבודה, ועל גמ"ח, ועבודה היא עבודת התפילה, שלדעת הרמב"ם היא מדאורייתא שנאמר (דברים יא-ז) **"ולעבודו בכל לבבכם"** ודרשו חז"ל איזוהי עבודה שבלב זו תפילה.

נושא התפילה עובר כחוט השני בכל החומש, ותופס מקום נכבד בחיי האבות והאמהות ובחיי האדם בכלל.

אחת מצורות ההתקשרות בין האדם לבוה"ה היא התפילה, בעלי החיים בעולם אינם זקוקים לבקשת מזונות, הקב"ה זן ומפרנס אותם כמש"כ **"פתח את ידך ומשביע לכל חי רצון"**, שונה הוא האדם שעל אף שהוא נור הבריאה, מסכת חייו רצופה בחוסרים ובאתגרים, כאשר בכל שלב מחיינו על האדם להתמודד עם בעיות שונות, בעיות ילדות, בחרות, עול פרנסה, חינוך ילדים, זיקנה בריאות ועוד, ודבר זה מצריך הבנה מדוע דווקא האדם צריך להתמודד עם כל כך הרבה קשיים, ותחושת החסר מלווה אותו כל ימי חייו? יש לו מנה רוצה מאתיים, והוא מלא ברצונות ושאיפות מה שאין אנו מוצאים אצל שאר החיים?

כאמור הסיבה לכל הקשיים היא לאמת ולהזיק אצל האדם את הידיעה על מצויאות ה' בעולם, ושרק הוא עושה ומעשה לכל המעשים, ואין בלתו וכל תוצאה של מעשינו היא רצון ה', ולכן אנו מודים לו בכל בוקר בברכות השחר פוקח עיורים, מתיר אסורים, זוקף כפופים וכי' כדי לא לשכוח שגם על השגרה יש לבקש ולאחר מכן להודות.

יצחק היה נשוי לרבקה קרוב לעשרים שנה ועדיין לא זכו לפרי בטן, מה עושה יצחק? מתפלל, כך נהג אברהם כששלח את אליעזר למצוא אישה ליצחק, (כד-ז) **"ה' אלוקי השמים הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אישה לבני משם"** כך נהג יעקב כאשר שלח את בניו למצרים לשבור אוכל (מג-יד) **"ואל שדי יתן לכם רחמים"** פרש"י מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפילה, הריני מתפלל עליכם, כותב החזון איש **"התפילה היא מטה עזו ביד האדם"**, וככל שישים האדם את מבטחו בו יתברך, כן יעלה וכן יצליח.

מוסיף בעל העיקרים, כי התפילה בעת צרה לא רק שהיא מצווה, אלא חובה ואם האדם לא מתפלל, אם זה מפני שהוא חושב שהתפילה לא תועיל, אם מפני שמסתפק ביכולת ה' להצילו, הרי זה גובל בכפירה, שכן כל סיבת הצרה היא כדי לזעזע אותו ולזעזע ולהתפלל.

הקב"ה בברית בין הביתרים אמר לאברהם **"ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדם ועינו אותם ארבע מאות שנה"**, פסוק שקיים במלואו, ובהמשך כתוב **"ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"**, והציאה ממצרים הייתה רק לאחר **"ויעקו ותעל שוועתם אל האלוקים"** ובלי תפילה לא היו ננאלים.

כמו כן מצונו במדרש רבה (ש"ר כא) אחר שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה, והיה מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא השיעו, מה עשה? גרה לפרעה לרדוף אחריהם, שנאמר **"ופריעה הקריב" מיד "ויציעו בני ישראל אל ה'"**, באותה שעה אמר הקב"ה לך הייתי מבקש, לשמוע קולכם, שנאמר (שיר ב, יד) **"יוצתי בַּהֲגֵי הַסֵּלַע"**, השמיעני קול אינו אומר אלא (שם) **"הַשְּׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ"** אותו הקול שכבר שמעתי ממצרים, כיון שהתפללו אמר הקב"ה למשה: מה אתה עומד ומתפלל, כבר קדמה תפלתן של בני התפלתך, שנאמר **"מה תצעק אלי"**, נמצא שאפילו שעם ישראל כבר יצאו ממצרים, ותנאי התנה הקב"ה עם הים כבר מששת ימי בראשית שכאשר עם ישראל יצאו ממצרים הים יבקע בפניהם, הוא נבקע רק לאחר שעם ישראל השיעו את קול התפילה.

כך מצאנו בתחילת מעשה בראשית, אומרת התורה על היום השלישי (א-יב) **"ותוצא הארץ דשא"** וביום השישי כתוב (ב-ה) **"ובל שיה השדה טרם יהיה בארץ"** הכיצד? הרי ביום השלישי הארץ הוציאה דשא? אומרת הגמ' (חולין ס:) מלמד שיצאו הדשאים ועמדו על פתח הקרקע, כי לא היה מי שמכיר בטובתן של הגשמים, עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים, וירדו גשמים וצמחו הדשאים, ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים, ובלי תפילה גם הדשאים שנועדו לצמוח יצמחו מתנאי שהאדם יבקש על הגשמים.

הרמב"ן בהתייחסו לכל שפע הנסים והנפלאות האותות והמופתים שליוו את משה, בבואו להוציא את עם ישראל ממצרים, עשרת מכות, קריעת ים סוף שואל מדוע לא ריפא הקב"ה את לשונו של השליח הנאמן ומשה שעמד מאחורי כל המבצע? כותב הרמב"ן שהתשובה לכך היא שמשה כל כך לא רצה לקבל את השליחות, וחיפש דרך לחמוק מקבלת השליחות, לכן הוא לא התפלל שיתרפא, ומכיון שלא התפלל לא התרפא.

את התפילה דימו חז"ל לעתר – קלשון בו הופכים את התבואה, מה עתר זה הופך את התבואה מצד אחד לשני, כך התפילה הופכת את מידת הדין למידת הרחמים.

כוח התפילה כל כך גדול ועצום שעל ידה יכול האדם להשיג מה שלא יוכל להשיג בלעדיה לעולם, שהרי כל האמהות היו עקרות שמבחינה טבעית לא יכלו ללדת לעולם, ומכוח התפילה נעשה שינוי בגופם וילדו, דוגמת שרה שהיית איילנית, או רחל שעליה נאמר (ל-כב) **"וייבור אלוקים את רחל, וישמע אליה אלוקים, ויפתח את רחמה"** פרש"י זכר לה שמסרה לאחותה את הסימנים, ושהייתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו, ויש לנו להבין הרי הרבה זמן חלף מאז שרחל מסרה את הסימנים, שכן לאה כבר ילדה ששה בנים ובת ליעקב, ומה קרה עכשיו שזכות זו התעוררה? האמת כאשר נדייק בפסוק נגלה שהזכות של מסירת הסימנים עם כל חשיבותה לא היא הגורם לכך שה' פתח את רחמה, שכן כתוב בהמשך **"וישמע אליה אלוקים"** ומתרגם התרגום **"קבל צלותה"**, ומתי התפללה רחל? התורה מתארת שרחל פנתה ליעקב ואמרה לו (ל-א) **"הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי"** רש"י מפרש שהיא בקשה מיעקב שיתפלל עליה שתלד, אמר לה יעקב, **"התחת אלוקים אנוכי אשר מנע ממך פרי בטן"** פרש"י אני יש לי בנים, ממך ה' מנע ולא ממני, במילים שלנו זו בעיה שלך, וכבר שאלו במדרש וכי כך עונים את המעוקות? ועוד בחיר האבות שכל כך אהב את רחל ועבד בשבילה ארבע עשרה שנה? אלא עומק תשובתו של יעקב היא, הקב"ה רוצה לשמוע את התפילה שלך, וראייה לכך שאותך הוא עושה עקרה, ומה שאמרת שאתפלל כמו שאבא שלי יצחק שהתפלל על רבקה אימו, זה לא דומה, כי אצלם שניהם היו עקרים, וכאן מגיעה הסיבה השנייה שהביא רש"י שהייתה מצירה שלא ליפול בחלקו של עשו הרשע, וכנראה ככל שחלף ועבר הזמן והיא לא יולדת הסיכוי שתיפול לגורלו של עשו גדול, ובנוסף סיפור הדודאים של ראובן גרם לה לזעזע מקירות ליבה בתפילה, והתוצאה **"ויפתח ה' את רחמה"**.

ככל שהתפילה בוקעת מעומק הלב יותר, והמתפלל מרגיש שהקב"ה הוא הכתובת הבלעדית והיחידה ואין בלתו, היא פועלת ובכוחה להשיג תוצאות מעל גדר הטבע כי רחמנא ליבא בעי.

יהי רצון שתפילותינו ישמעו, ונזכה לחודש טוב חודש משופע בנסים ונפלאות אמן.

לצפייה והורדה בעלונים קודמים של "למעשה" (מכון למעשה) מתוך אתר "בינינו" - לחץ כאן ומתוך אתר תורת יוסף לחץ כאן ומתוך אתר של דרשו לחץ כאן